

Юрій Мацієвський
Кандидат політичних наук, доцент
завідувач кафедри політології
Національного університету “Острозька академія”

Між функціоналізмом та нормативізмом: академічна політологія в Україні на початку XXI ст.*

Становлення академічної політології в Україні майже повністю збігається з появою самої України як окремої держави. Це дає підстави підвести певні підсумки щодо якості викладання політології у вищих навчальних закладах України з 1991р. до 2001 р.

Термін “політологія” у цій статті використовую в значенні навчальної дисципліни, що тотожна за змістом з поняттям політичної науки. Хоча деякі вітчизняні автори виступають за необхідність їх розмежування, я вважаю такий поділ зайвим з огляду на те, що політологія як і політична наука повинні пояснювати політичну дійсність, поєднуючи умоглядні, загально-логічні та емпіричні методи.

Академічна політологія відмінна від теоретичної і прикладної в тому, що вона використовує результати теоретичних й емпіричних досліджень для викладання у вищій школі. Оскільки серед маси навчальних матеріалів, доступних для використання в сучасних умовах, головним залишається підручник, то саме від якості підручника значною мірою залежить і якість засвоєння студентами тієї чи іншої навчальної дисципліни.

Починаючи з 1991р. в Україні було підготовлено понад два десятки підручників з політології, частина з яких вже витримала більше як одне видання. Попри досить значну кількість підручників їх якість, за незначним винятком, не відображає сучасного рівня теоретичних та прикладних досліджень у галузі політології. На мій погляд, головною вадою більшості навчальної літератури з політології є відсутність чіткого методологічного стрижня та концептуальна бідність, що значною мірою відображається в еkleктичному характері формування змісту підручників. Таким стрижнем, що як правило є своєрідним кутом погляду автора чи авторів на спосіб викладу матеріалу, зазвичай, є певна теоретична настанова чи підхід, який поділяє автор і кладе в основу написання підручника. “Підходом” в суспільних науках прийнято вважати вільно поєднану або менш розвинуту, ніж теорія систему суджень та гіпотез. Підхід вказує на специфічний спосіб погляду на те чи інше явище, що визначається особливим набором понять, способом їх інтерпретації, навіть мовою. В основі ж підходу найчастіше лежить вихідне поняття, будь-то конфлікт чи стабільність (консенсус), елітаризм чи плюралізм, нормативізм чи біхевіоризм, політична

* Ця стаття є доповненим та уточненим варіантом публікації з однойменною назвою, що з'явилась у журналі “Людина і політика” №5 за 2004р.

комунікація чи політичні інститути, що найчастіше трапляються у навчальній літературі такого роду. Відсутність чітко визначеного підходу є однією з головних методологічних проблем, з якими зіткнулася значна кількість вітчизняних авторів.

Ще однією проблемою методологічного характеру є відсутність чіткого визначення предмета дисципліни та розрив між формулюванням предмета та способом його розкриття у змісті підручників. Подив викликає той факт, що більшість тем підручників у різних авторів сформульовані майже ідентично, проте мало не кожен з них намагається запропонувати своє визначення предмета політології.

Автор чи авторський колектив безумовно мають право запропонувати своє розуміння предмета політології, але логічно було б розвинути його у змісті запропонованих тем. Цього, на жаль, поки що бракує більшості вітчизняних підручників з політології.

Деякі автори, продовжуючи розділяти предмет та об'єкт політології, не пояснюють при цьому потребу та суть такого розрізнення. До того ж, в жодному з підручників політології, що були видані в Україні після 1991 року мені не вдалося знайти відповідь на це питання. Їх авторам, як видно з запропонованих тлумачень, потрібно було чимало зусиль, щоб визначити об'єкт політології окремо від предмета. Це, на мій погляд, штучне розділення вносить лише плутанину при визначенні того, що вивчає політологія.

В цій роботі я наголошую на тому, що брак чітко визначеного підходу проявився у надмірному тяжінні до нормативізму та описового характеру викладу навчального матеріалу, а брак концептуального плюралізму компенсується домінуванням окремих елементів функціоналізму, що тягне за собою небажані для розвитку дисципліни наслідки.

Термін “нормативізм” (чи нормативний підхід у політології) я використовую у значенні схильності до пояснення явищ та процесів політичного життя крізь призму “ідеальних типів”, що виступають своєрідним мірилом для порівняння “норми” з дійсністю. Тяжіння до такого способу мислення виявляється у наголошенні на тому як має бути, ніж на тому як є. На Заході, зокрема в англійських країнах, нормативний підхід до пояснення політичного життя часто визначається як “традиційна політологія”.

Далі я спробую показати чому нормативізм та функціоналізм не можуть бути прийнятною методологічною основою для розвитку повноцінної академічної політології в Україні. В наступних частинах мова, головне, буде йти про концептуальний характер та методологічні засади підготовки підручників для викладання загального курсу “Політологія” для не фахових спеціальностей, а також тих, які рекомендовано для курсу “Вступ до політології” для підготовки спеціалістів-політологів.

Причини:

Причини відсутності добре обґрунтованого підходу у вітчизняній академічній літературі з політології цілком зрозумілі. В першу чергу це недостатній розвиток вітчизняної методології суспільних наук взагалі і

політології зокрема в зв'язку з їх “непотрібністю” в колишньому СРСР. Також це тяжіння до теоретичних традицій “істмату” та “діамату”, що подекуди ще й досі проявляється у постулюванні необхідності розкриття законів і закономірностей політичного життя. Сюди також слід віднести відсутність базової політологічної освіти у багатьох вітчизняних авторів, які намагаючись її компенсувати, вдаються до надмірних історичних екскурсів чи то до абстрактних філософських узагальнень.

Проте, умовний, прийнятий більшістю вітчизняних авторів принцип побудови підручників все-таки існує. Хоча ніхто з авторів його чітко не декларує, проте за способом викладу матеріалу і переліку тем цей принцип можна було б визначити як нормативно-описовий. Суть його, нагадаю, зводиться до того, що автори, при підготовці підручника, намагаються подати певну, бажано якомога більшу, кількість тем як опис “ідеальних типів”, прирівнюючи до них реальну ситуацію в Україні. При цьому приблизно 75% матеріалу відводиться на переказ сухої теорії, а приблизно 25% використовується для пояснення того який стан досліджуваного явища ми маємо в Україні. Звідси, доводиться констатувати ще й той факт, що українська академічна політологія ще й надто дедуктивна в якій теорії йдуть спочатку, а приклади потім. З власного досвіду можу стверджувати, що більш відповідним для студента був би індуктивний спосіб викладу навчального матеріалу, а саме від конкретних прикладів до теоретичних узагальнень. Принагідно зауважу, що значна частина англійських підручників з суспільних дисциплін написані саме таким чином.

Тут слід відзначити, що нормативно-описовий принцип побудови змісту підручника, об'єктивно, став єдино можливим способом наростити теоретичні знання в галузі академічної політології та компенсувати відсутність оригінальних теоретичних побудов в період її становлення в Україні.

Проте використання цього принципу останнім часом призвело до продукування значної кількості одноманітних за змістом і формою підручників. В результаті на сьогоднішній день в Україні ми маємо понад 90% концептуально ідентичної навчальної літератури з політології. Для порівняння у США щороку видається близько десятка нових підручників з базового курсу “Вступ до політології”, проте жоден з них ні в концептуальному плані, а ні у способі викладу навчального матеріалу не подібний на інший. Значною мірою це зумовлено жорсткою конкуренцією на ринку академічної продукції, але лише в таких умовах можливий повноцінний розвиток тої чи іншої академічної дисципліни.

Ще однією вадою нормативізму я вважаю відірваність змісту підручників від політичної реальності в Україні. Спроби виправити це становище намаганнями включити до таких традиційних тем як політична система суспільства, держава, політична свідомість, політична культура тощо параграф з відповідної ділянки політичного життя в Україні не вирішує проблеми. Справа в тому, що кожен добрий підручник з політології є національно вкоріненим підручником. Матеріал підручника формується з відомих для студента явищ політичного життя, які оточують його змалку. Такий підручник, що ґрунтується на політичній практиці окремої держави, крім пізнавальної, виховної та ін. функцій виконує ще й евристичну, даючи студенту можливість проникнути в

суть його національної політичної системи, особливостей його національної політичної культури, способів його національної політичної соціалізації тощо.

Невід'ємним елементом такого національно заякореного підручника є використання емпіричних політичних досліджень. В таких темах як політична культура, політична свідомість, політична еліта, політичні партії та рухи, етнополітика використання емпіричних досліджень просто необхідне. На жаль, лише окремі автори визнають потребу залучення результатів вітчизняних політичних досліджень до наповнення змісту навчального матеріалу.

Для того, щоб подолати розрив між нормативним теоретизуванням та політичною реальністю в українській академічній політології необхідно справу підготовки підручників поставити “з голови на ноги”. Тобто, виклад теоретичного матеріалу будувати на результатах емпіричних досліджень політичного життя в Україні, а не навпаки.

Поряд з надмірним нормативізмом зміст багатьох підручників з політології відображає домінування окремих елементів функціональної парадигми у викладі ключових для стандартного курсу політології тем, як-от: політична система суспільства, політична культура, політичний процес, політична соціалізація, політична стабільність та конфлікти. Функціоналізм, що був домінуючою парадигмою пояснення суспільних процесів протягом кількох десятиліть ХХ ст. став основою для розвитку системного аналізу політичного життя запропонованого Д. Істоном ще в середині 50-х рр. ХХ ст. Д.Істон використав ідеї Т. Парсонса та Р.Мертонна про можливість аналізу суспільства як складної системи для аналізу політичних процесів. Його праці стали свого роду коперніковою революцією у політичних науках, озброївши дослідників ґрунтовною методологічною базою. Навіть поняття “система” утвердилось в суспільних науках завдяки поширенню функціоналізму. Початково це поняття використовувалось Д.Істоном як аналітична категорія для пояснення механізму взаємодії між середовищем і центром прийняття рішень. Згодом в суспільних науках це поняття настільки “матеріалізувалось”, що почало жити своїм життям. Прикладів того, що багато окремих понять набувають невластивого їм значення і використовуються відірвано від початкового змісту можна знайти багато. Проблема в цьому випадку є в тому, що словосполучення “політична система” почало сприйматись майже як матеріальний об’єкт і стійко ввійшло до лексики не лише політологів, але й політиків та журналістів.

З точки зору функціоналізму для злагодженого функціонування системи ключовим є збереження стабільності. Порушення стабільності у вигляді нелегітимних форм політичної участі, соціальних конфліктів та революцій визнавалось основоположниками функціоналізму як “хвороба” суспільства. Ще однією важливою проблемою стало питання швидкості і глибини суспільних змін, що відбуваючись в системі, здатні змінити саму систему. Оскільки зміни це частіше реформи ніж революції, то виходячи з імперативного постулату самозбереження системи, питання стоїть в тому, щоб реформи не призвели до зміни самої системи, тобто не порушили існуючого балансу сил між владою та групами інтересів.

Це теоретичне спостереження підтверджується доволі помітними закликами, що їх раз по раз можна було почути від попереднього керівництва

нашої держави про потребу збереження стабільності, громадської злагоди чи просто миру в суспільстві. Деякі автори сприймали ці заклики некритично. “Лейтмотивом курсу політології є ідея громадянської злагоди, пошук її загальноцивілізаційних засад як у контексті історії, так і в умовах суперечливого і конфліктного сьогодення. Громадянська згода розглядається як одна із основних цінностей людської життєдіяльності”[1].

Інтереси політичних сил, що декларують такі гасла тут чітко зрозумілі. Проте інтереси більшості населення України полягають у покращенні життєвого рівня, який без проведення справжніх реформ буде залишатись й надалі низьким. Залишаючись в руслі функціоналізму, більшість вітчизняних авторів навчальної літератури з політології мимоволі сприяє утвердженню у свідомості молодого покоління спотвореного розуміння стабільності, граючи тим самим на руку тим політикам, що намагаються маніпулювати цими гаслами для власної користі.

Функціоналізм як наукова парадигма, безперечно, виявився досить продуктивним методом пояснення суспільних процесів. Проте, починаючи з другої половини 50-х рр. ХХ ст., він перестав відігравати роль загальної теорії суспільства. Відтоді запропоновано декілька макросуспільних теорій, що служать методологічною базою для сучасних політологічних досліджень.

В умовах посилення авторитарно-олігархічних тенденцій, які ще до кінця 2004р.яскраво можна було спостерігати в Україні, покладання на функціоналізм з його виключним наголосом на потребі збереження стабільності системи, підтримці існуючих інститутів, політичних цінностей та домінуючого типу політичної культури як методологічна основа більшості навчальної літератури з політології, загальмовує трансформацію суспільства в напрямку формування політичної культури громадянського типу і сприятиме збереженню авторитарних тенденцій в українському суспільстві.

Звідси висновок. Нормативно-описовий принцип викладу навчального матеріалу та тяжіння до функціоналізму у способі пояснення політичної дійсності вважаю головними вадами при підготовці навчальної літератури з політології в Україні. Домінування нормативізму та окремих елементів функціоналізму в сучасній українській академічній політології ні в ідеологічному ані в концептуальному плані не може бути виправданим і потребує доповнення сучасними методологічними підходами.

Виходом з цієї ситуації могло би бути використання комунікативного підходу та теорії конфлікту. В науковому плані жоден з цих підходів не може бути визнаний кращим, ніж інший. Зрозуміло, що кожен з них має свої переваги і недоліки. Проте, використання конфліктного та комунікативного підходів поряд з функціональним сприяло б широкому поясненню природи влади та владних відносин, особливостей соціальної стратифікації, політичної поведінки та формування груп інтересів, діяльності політичних еліт тощо.

Конфліктний підхід, приміром, сформувався ще у другій половині 50-х рр. ХХ ст. як реакція на домінування функціоналізму. Один із основоположників цього підходу Р.Дарендорф ще у 1959 р. закликав наукову спільноту переорієнтувати методи пояснення дійсності і запропонував шукати “вихід з утопії”, вивчаючи інший, менш привабливий бік суспільного життя, що пов’язаний з конфліктами, насиллям, напругою та змінами.[2]

Якщо для функціоналістів ключовими були питання стабільності та дотримання соціальних норм, то для прихильників конфліктного підходу такими стали зміни та групові інтереси. Визнання наявності постійного конфлікту інтересів, що існує між конкуруючими групами в суспільстві з одного боку та “владою” і “народом” з іншого разом з неупередженим ставленням до суспільних змін, сприяло б більш реалістичному вивченню сутності політичних явищ та процесів, що відбуваються в Україні.

На мій погляд, залучення конфліктного підходу до пояснення більшості навчальних тем зі стандартного курсу політології, сприяло б утвердженню критичного сприйняття політичної реальності і дезавування поширених ідеологем та формування громадянської політичної культури. Сподіваюсь, що це б стимулювало проведення якісних емпіричних досліджень, викликаних потребою залучення об’єктивної інформації до змісту підручників.

Наслідки:

В умовах відсутності концептуального плюралізму академічна політологія в Україні поступово втрачає інтерес до залучення сучасних методологічних підходів для пояснення політичних процесів, мало враховує результати емпіричних досліджень, а відтак втрачає свою основну соціальну функцію формування критично-мислячого громадянина.

Коли постає питання про соціальне призначення будь-якої дисципліни, то мова, як правило, йде про її функції. Вітчизняні автори традиційно до таких відносять пізнавальну, світоглядну, орієнтуючу, ідеологічну та апологетичну. Настороженість викликає зарахування деякими авторами до функцій політології нормативно-орієнтуючої та апологетичної функцій.

“Нормативно-орієнтуюча функція політології – пишуть автори підручника за ред. А.Колодій, - пов’язана з відповіддю на питання: що краще? Який вибір варто здійснити? Окрім обґрунтування переваг того чи іншого вибору ця функція містить і формулювання нормативних політичних моделей, тобто самих альтернатив.”[3]

З першого погляду все видається логічно обґрунтованим. Пошуки ідеального політичного устрою та способу прийняття оптимального політичного рішення хвилювали політичних мислителів ще з часів античності. Проблема однак полягає в тому, що політологія, як і будь-яка суспільна дисципліна, не може мати і не має чітко сформульованого ідеалу, тобто норми, як мірила політичного устрою чи політичної поведінки. Припущення про те, що політично освічений громадянин здатний зробити кращий вибір, ніж неосвічений, емпірично не підтверджується. Аналіз усталених норм політичної поведінки громадян, таких як вибори, референдуми чи участь у політичних партіях, громадських організаціях тощо засвідчує, що одні і другі схильні приймати рішення під впливом свого соціокультурного середовища, тобто не раціонально. Те ж саме значною мірою стосується електоральної поведінки громадян, що входять до політичних партій, громадських організацій та рухів.[4]

З іншого боку питання про те, “що краще” не може вирішуватись виключно нормативно. Ціннісні орієнтації та вподобання громадян визначаються

цілим комплексом чинників, серед яких освіта та політична освіченість є лише його складовими.

Ще одна функція політології, яка з'являється у деяких авторів в переліку того, що політологія виконує – апологетична. “Річ у тім, що будь-яка політична система мусить себе захищати, тому політична наука не залишається нейтральною до політичної системи, бо вона виконує службову роль – виправдання політичної влади в даній системі, її цінностей, принципів функціонування, системи політичних рішень, її політичної еліти”.[5]

Таке визначення службового статусу політології у стосунку до існуючого політичного режиму є відповіддю на питання про те, що політологія робить у недемократичних та перехідних режимах, ніж на те, що вона повинна робити у відкритих суспільствах. Оскільки сучасний політичний режим в Україні зберігає деякі риси авторитаризму, то апологетична функція тут набуває особливої ваги.

Надання штучної легітимації існуючому режимові не принесе користі ні владі, ані суспільству. Влада буде зволікати з проведенням справжніх реформ, а суспільство буде скочуватись все ближче до атавістичних форм соціальної організації.

Звідси справді вартісним прожитком, який політологія може дати владі і суспільству є здійснення критичного аналізу дій влади з боку суспільства та критичної оцінки власних дій самою владою. Плекання критичної, але не цинічної, а відтак відповідальної світоглядної настанови, є одним з наріжних каменів гуманістичної “Liberal Education”. Вважаю, що така світоглядна орієнтація української політології сприяла б формуванню активного, позбавленого страху і небезпеки маніпулювання, громадянського суспільства в Україні.

Близьким до функцій політології є питання про громадянську позицію політолога та роль викладача політології. В Західній інтелектуальній традиції, яку значною мірою поділяють українські вчені, утвердився “веберівський” принцип свободи від оцінок, суть якого зводиться до прагнення максимальної незаангажованості у судженнях та розмежуванні особистих політичних вподобань від предмету досліджень. Якщо практика останніх років засвідчує, що цей принцип ігнорується значною кількістю політтехнологів, то викладачами політології він в більшості випадків дотримується.

Проте окремі автори підручників віддають перевагу пристосованому до сучасних умов принципу “партійності” викладача. “Соціально громадське призначення політолога полягає в максимальній підтримці ідеї державності в цілому і власної національної держави зокрема”.[6] Таке розуміння ролі політолога попри його видиму державницьку позицію не може бути задовільним. Адже максимальна підтримка лише однієї ідеї, в даному випадку державності, порушує слабку рівновагу між громадянином, суспільством та державою на користь останньої. Історія, проте, засвідчує небезпеку такого розвитку подій.

Разом з тим безумовна підтримка своєї держави незначним колом наукової інтелігенції може призвести до формування інтелектуального конформізму та знизити поріг її чутливості до зловживань владців. Проблема патріотизму, що останнім часом набула нового трактування у сучасній політичній філософії, наводить до одвічного питання: “Чи можу я виправдовувати дії держави, якщо

вона діє на шкоду власному народові чи іншим народам?” Карл Ясперс виявився одним з небагатьох сміливих німців, що ще в 1949 р. відповів на нього негативно.[7] Негативною була реакція громадської думки більшості європейських країн, а також критично мислячих американців з приводу розв’язання США війни проти Іраку. Проте громадська думка в Україні стосовно дій влади, за винятком “помаранчевої революції” залишалася не висловленою або не почутою владою, що створювало видимість її визнання народом.

Можливо однією з причин небажання вітчизняних авторів будувати зміст підручника виходячи з існуючої політичної реальності було намагання уникнути гострих політичних тем, приміром, визначення типу політичного режиму, і прагнення дотримуватись політично коректних характеристик діючих інститутів влади. Хоча поняття “політичної коректності” ввійшло до лексики українського політикуму, у дещо відмінній від оригіналу формі,[8] воно все ж несе не менш загрозове інтелектуальне навантаження ніж в англійських країнах. В зв’язку з цим вважаю необхідним дещо ближче поглянути на еволюцію цього поняття на Заході та особливості його використання в Україні.

Поняття “політична коректність” зародилось у 80-х рр. ХХ ст. у США в середовищі консервативно налаштованих професорів і журналістів, які використовували його для повчань тих, хто “непристойно” висловлювався щодо расової приналежності, статі, сексуальної орієнтації чи екології. Метою “прогресивних ортодоксів” було переконати американців відмовитися від використання упереджених висловлювань та поглядів стосовно соціально-резонансних суспільних тем, таких як расова, етнічна, релігійна приналежність, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація тощо. Характеристика окремих явищ з використанням упередженої чи ідеологічно забарвленої термінології вважалася для них хибною, образливою, дискримінаційною, “соціологічно небезпечною” або просто непристойною. Громадська реакція на вимогу використання “політично коректної” термінології і лексики виявлялася в діапазоні від широкого схвалення до гострого заперечення.

Критично налаштована частина американської, а згодом і канадської академічної спільноти виступила проти руху за “політичну коректність”. Головними аргументами були обмеження свободи вибору та свободи висловлювань взагалі та академічної свободи зокрема, небезпека встановлення тиранії натовпу, небезпека занепаду критичного мислення та інтелектуального життя. Виступи проти руху за “політичну коректність” були досить показовими. Для відкрито мислячих інтелектуалів “політична коректність” була однією з форм новітньої тиранії натовпу, що сліпо кинувся впроваджувати її вимоги в усіх сферах суспільного життя.

Рух за політичну коректність в США має достатньо аналогів у світовій практиці, починаючи з абсолютного обмеження свободи думки і висловлювань в період сталінського терору в СРСР до руху хунвейбінів в період культурної революції в Китаї.[9]

В Україні словосполучення “політично коректний” набуло значення “політично нейтральний”, інколи “політично лояльний” до існуючих інститутів та представників влади, української держави загалом. Бути “політично коректним” з точки зору влади означає не загострювати уваги на промахах та

невдачах “процесу державотворення”, помилках у прийнятті важливих політичних рішень державними посадовими особами, намаганні уникати негативних оцінок дій влади політичними журналістами та політологами. Бути “політично коректним” з боку політолога чи політичного оглядача означає визнання вище названих очікувань і їх реалізація у політичних висловлюваннях чи науковій продукції. Небезпека такого розуміння “політичної коректності” помітна неозброєним оком. “Політично некоректні” дослідники та журналісти ризикують бути зарахованими до опозиційних з усіма наслідками для їхньої професійної та наукової кар’єри. Відтак, український варіант “політичної коректності” можна кваліфікувати як новітній вияв політичної цензури, який влада активно практикувала в Україні до кінця 2004р.[10]

Одним з проявів політично коректної поведінки в академічних колах є існування певних тем про які не прийнято говорити. Найбільш табуйованими темами є корупція та плагіат. Ці теми стосуються професійної етики викладання у вищій школі, проте, на жаль залишаються осторонь більшості навколо-академічних дискусій.

Корупція є системним явищем і виходить за межі проблематики цієї роботи. Проте, як свідчить аналіз змісту багатьох академічних видань, плагіат залишається невід’ємною рисою професійного інструментарію значної кількості вітчизняних політологів. Раз по раз можна зустріти запозичення окремих формулювань, а то й передрук цілих фрагментів тексту без посилань на оригінальне джерело. Якщо метою таких авторів є будь-що видати посібник і долучити його до переліку своїх наукових “здобутків”, то така мета є надто егоїстична. Адже підручник в першу чергу призначається не для бібліотечних полиць, а для студентів, які споживаючи такий “продукт” мимоволі вироблятимуть ставлення до плагіату як невід’ємного явища наукового життя. Толерування плагіату притупляє етичні вимоги до академічної діяльності та негативно впливає на якість наукової продукції. Недаремно на Заході існують досить жорсткі вимоги до будь-яких наукових публікацій, а підозра у плагіаті автоматично означає кінець наукової кар’єри.

Якою повинна бути добра академічна політологія?

В умовах перегляду усталених поглядів щодо сутності політичних режимів, форм владарювання, а також участі громадян у політичному житті, академічна політологія повинна бути критичною політологією, на зразок Західної “Liberal Education”, що формує критичне, а відтак відповідальне, але не цинічне ставлення до влади. Вважаю, що такі знання з політології сприятимуть формуванню активного, позбавленого страху і небезпеки маніпулювання громадянського суспільства в Україні.

Якісно продуктивнішою вітчизняна академічна політологія стане тоді, коли:

1. Формування навчальних матеріалів буде здійснюватись на засадах **концептуального плюралізму**, а не шляхом поглиблення чи розширення змісту попередньо виданих матеріалів. Ідеальний

- варіант, якщо обраний автором/ авторами підхід стане стрижнем побудови змісту навчального плану, програми курсу, методичних рекомендацій, підручника тощо.
2. Для подолання надмірного нормативізму, акцент буде робитись на розвиток прикладних політичних досліджень результати яких будуть відображені у навчальній літературі.
 3. Розгляд вузлових навчальних тем буде проводитись з врахуванням альтернативних до функціоналізму точок зору, зокрема конфліктного чи комунікативного підходів.
 4. Кожен підручник з політології буде національно вкоріненим підручником, тобто буде відображати особливості національної політичної системи, діяльність національних політичних інститутів, особливості національної політичної культури тощо.
 5. Врешті добрий підручник з політології, як і будь-який інший підручник, повинен бути оригінальним підручником з яскравим авторським стилем, виразним способом викладу матеріалу та чітким методологічним стрижнем.

Досягнення якісно нового стану розвитку академічної політології в Україні не є надскладним завданням. Окремі автори йдуть саме цим шляхом. Підручники підготовлені колективами авторів на чолі з Б.Кухтою,[11] С.Рябовим і М.Томенком[12] та А.Колодій[13]на сьогоднішній день можна вважати кращими зразками української навчальної літератури з політології. Хочеться сподіватись, що з початком нового десятиліття українська академічна політологія набуде всіх ознак концептуально багатой, критично налаштованої, емпірично насиченої та насамперед національно вкоріненої дисципліни.

Примітки:

1. Політологія. За заг. Редакцією І.С.Дзюбка, К.М. Левківського.- К., 1998.
2. Р. Дарендорф. Тропы из утопии. К новой ориентации социологического анализа.// Тропы из утопии. М.: Праксис, 2002, с.359.
3. Політологія. За науковою ред. А.Колодій.- Київ: Ельга – Н, Ніка-Центр, 2000, с.37.
4. Tufte E.R. Political Control of the Economy. Princeton. N.J., 1978.
5. Основи політичної науки. Курс лекцій за ред. Б.Кухти.- Львів, Кальварія, 1997.
6. Холод В. Політологія. Навч. посібник.- Суми: Університетська книга, 2001, с.18.
7. Карл Ясперс. Про винуватість німців,1949.
8. Словникові визначення поняття “політична коректність” так як воно використовується в англійських країнах, можна знайти у Random House Webster’s College Dictionary, 1991, а також у The Oxford Companion to the English Language, 1992.
9. Philip Atkinson. A study of our Decline, July, 2000.

10. Прикладом цьому може служити розповсюдження в редакціях деяких друкованих ЗМІ т.з. “темників”, появу яких пов’язують з діяльністю керівництва адміністрації президента Л.Кучми. Див., наприклад: “В Україні немає свободи слова-“Фрідом Хаус” <http://www.pravda.com.ua>” за 02.05.2003.
11. Основи політичної науки. Курс лекцій за ред. Б.Кухти. У 4-х частинах.- Львів, Кальварія, 1997-1999.
12. С. Рябов, М.Томенко Основи теорії політики.-К., Тандем, 1996.
13. Політологія. За науковою редакцією А.Колодій.- К., Ельга-Н, Ніка-Центр, 2000.